

**РЕГИОНАЛНИ ЦЕНТАР ИЗ ПРИРОДНИХ
И ТЕХНИЧКИХ НАУКА У ВРАЊУ**

**БИТКА НА ТУМБИ 1913. ГОДИНЕ
И ЊЕН ЗНАЧАЈ ЗА ПОБЕДУ СРПСКЕ ВОЈСКЕ
У ДРУГОМ БАКЛАНСКОМ РАТУ**

Аутор:

ЈУСТИНА ВИДОСАВЉЕВИЋ
ученица I Гимназије „Стеван Јаковљевић“ Власотинце
чланица Фондације „Христифор Црниловић“ Власотинце

Ментор:

Велимир Стаменковић
професор историје

БИТКА НА ТУМБИ 1913. ГОДИНЕ И ЊЕН ЗНАЧАЈ ЗА ПОБЕДУ СРПСКЕ ВОЈСКЕ У ДРУГОМ БАЛКАНСКОМ РАТУ

Аутор:
ЈУСТИНА ВИДОСАВЉЕВИЋ
Ученица I Гимназије „Стеван Јаковљевић“ Власотинце

Ментор:
ВЕЛИМИР СТАМЕНКОВИЋ
професор историје

РЕЗИМЕ

У Другом балканском рату 1913. године, на Тумби, географски и стратешки важној тачки југоисточној Србији, на граници са Бугарском, у некадашњем Власотиначком срезу, српске трупе (трећи пешадијски пук III позива и снаге последње одбране) успешно су зауставиле напад бугарске Треће и делове Прве армије према Пироту и Нишу и тиме створиле време и простор главним српским снагама у Македонији да потуку бугарску Четврту армију и реше одлучујућу (Брегалничку битку) Другог балканског рата у корист српске војске. Аутор поред увода (узроци и ток Другог Балканског рата) пише детаљно о ратним операцијама српске и бугарске војске у бици на Тумби као и о њеном значају за победу српске војске у Другом балканском рату

КЉУЧНЕ РЕЧИ

Други балкански рат, Србија, Српска војска, генерал Степа Степановић, војска, III пешадијски пук III позив и снаге последње одбране, Бугарска, Бугарска војска, Тумба, Таламбас, Кална, Градаска, Дашчани Кладенац, Црни Врх, Велики Самар

ABSTRACT

In the Second Balkan War in 1913, on Tumba, geographically and strategically important point in south-eastern Serbia, on border with Bulgaria, the former Vlasotince county, Serbian troops (3th Infantry Regiment and the last defence forces) has successfully stopped the Bulgaria 3th Army and parts of 1th Army attack towards Pirot and Nis and create time and space for the main Serbian forces in Macedonia to fight against Bulgarian 4th Army and resolve crucial (Battle of Bregalnica) of the Second Balkan War. Author in addition to the introduction (causes and course of the Second Balkan War) writes in detail about military operations, Serbian and Bulgarian armies in the Battle of Tumba and its significance for the victory of the Serbian army in the Second Balkan War

KEYWORDS

Second Balkan War, Serbia Army, general Stepa Stepanovic, 3th infantry regiment III class and last defense forces, Bulgaria, Bulgarian Army, Tumba, Talambas, Kalna, Gradska, Dascani Kladenac, Crni Vrh, Veliki Samar

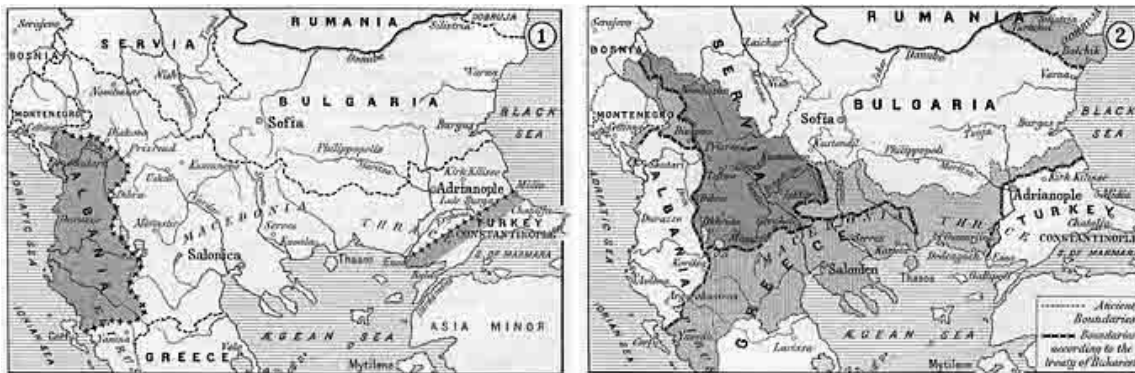
ДРУГИ БАЛКАНСКИ РАТ

УЗРОЦИ РАТА

Лондонским миром нису била решена спорна питања међу балканским савезницима. Њихови интереси су и даље били супростављени. Због сукоба између Србије и Бугарске око Македоније, Балкански савез се убрзо распао. Дошло је до међусобног обрачуна доскорашњих савезника у који су се умешале Турска и Румунија.

Србија је захтевала преиспитивање ранијег уговора са Бугарском о подели освојених територија износећи следеће разлоге:

- одлукама великих сила Србији је онемогућен излаз на море
- стварањем албанске државе Србија је остала без знатног дела територије која је требала по уговору да јој припадне, док је Бугарска у Тракији добила више него што је било предвиђено
- током рата, Бугарска није извршила своје обавезе на вардарском ратишту. Осим тога, Србија јој је послала у помоћ под Једрене већи војни одред и опсадну артиљерију, што није било предвиђено споразумом

Промене граница на Балкану 1 Лондонски мир 2 Букурешт

Истовремено постојао је сукоб између Бугарске и Грчке, такође око поделе освојене територије. Бугарска је истицала право на Солун и неке области у егејском приморју које је освојила грчка војска.

Противрече и погоршане односе између савезника настојала је да искористи Аустроугарска. подржавала је територијалне захтеве Бугарске у жељи да разбије Балкански савез. Антанта је, а посебно Русија, настојала да га сачува као препреку аустроугарском продирању а исток.

У таквим односима дошло је до приближавања Србије и Грчке, које су 1. јуна 1913. склопиле уговор о пријатељству, а затим и Војну конвенцију. Оне су једна другој гарантовале заузете територије у минулом рату и узajамну помоћ у случају бугарског напада. За потребе српске спољне трговине обезбеђен је слободан промет преко Солуна за наредних 50 година.

Иако Румунија није учествовала у Првом балканском рату, она је наговештавала да ће захтевати да јој Бугарска уступи јужну Добруцу и да ће се умешати у ратни сукоб ако до њега дође међу савезницима.

Црна Гора се солидарисала са Србијом и мобилисала једну дивизију као помоћ српској војсци. Супротности и спорови међу балканским савезницима били су бројни. У Србији и Бугарској јачале су струје које су заговарале чак и оружану акцију за остварење својих ставова и интереса. Тежећи да избегне ратни сукоб са Бугарском, Србија је прихватила посредовање руског цара у проналажењу обостраног прихватљивог решења у Македонији.

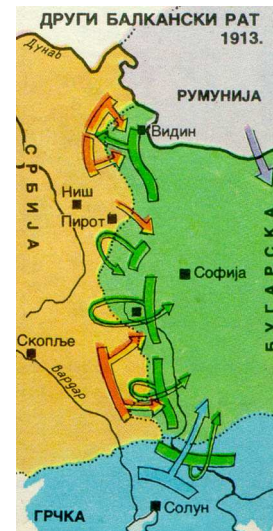
ТОК РАТА

Бугарски владајући кругови су били најнезадовољнији, одбили су све покушаје мирног решења спора и у журбано се припремали за рат. Уместо да председник бугарске владе Стојан Данев, по наређењу генерала Савова, односно цара Фердинанда на преговоре, бугарске трупе су изненада 30. јуна 1913. нападе Србију и Грчку.

*Војвода Степа Степановић
командант Друге армије*

*Ратне операције у
Другом балканском
рату*

По наређењу бугарске врховне команде, четири бугарске армије већ су биле груписане на српској граници. Према овим Бугарским снагама, стајале су три српске армије, Тимочка војска и једна црногорска дивизија.

Дан пре почетка напада Бугари су имали план да ликвидирају део српских официра код Штипа. У недељу, дан пре почетка напада, из Штипа, који је био у рукама Бугара, преко моста на Брегалници на српску страну стижу бугарски официри. Тамо су позвали Бугарске официре да дођу у Штип на заједничко сликање, са злонамерним планом ликвидације пред сам почетком рата.

Велике битке водиле су се на Брегалници и Злетовској реци. У Брегалничкој бици су учествовале са српске стране 1. и 3. армија, 7 пешадијских и 1 коњичка дивизија (127 батаљона, 253 топа и 33 ескадрона) односно 176 000 бораца са 253

топа.Са бугарске стране 4.армија,македонско-једренско ополчење,4 дивизије и 3 бригаде (95 батаљона,230 топова),око 130 000 бораца.Битка је завршена српском војничком и војном победом.На српској страни је било око 20 000 мртвих и рањених ,а на Бугарској око 30 000 мртвих , рањених и заробљених.

*Крст 1913.
Споменица учешћа
у Другом балканском рату*

БИТКА НА ТУМБИ 7.ЈУЛА 1913.ГОДИНЕ

Док је главнина српске војске била распоређена на граници према Бугарској у Македонији, друга српска армија под командом генерала Степе Степановића улогорила се у утврђеном пиротском логору са задатком да брани правац Софија-Пирот-Ниш.

У најтежим тренуцима овог рата,када су Бугари покушали да обухватним нападима преко Св.Николе и Дашчаног кладенца ухвате у клешта главнину српске Друге армије и када је командант десногкрилног пука ове армије затражио да се због вишеструко надмоћнијих снага,повуче са свог главног положаја на Тумби,Степановић му је одговорио : „Тумба може да падне тек када цео пук буде сатрвен.Ви сте имали довољно времена даположај солидно припремите за одбрану.Сада уложите сву снагу да га одржите,на макар изгинула цела команда“.

Коњички пуковник Војислаав У.Илић у Ратнику-месечном војном листу Министарства војске и морнарице краљевине Југославије,свесци VII од јула 1937.даје прецизан опис операција на Тумби.

Он наводи да је по наређењу Врховне команде Пов.Бр.6010 од 13.маја 1913.године мобилисан овај пук мобилисан од обвезника III позива III пуковске окружне команде у Пироту.У саставу пука било је 22 официра (штаб пука),199 подофицира и 3249 редова (4 батаљона).Комора је била састављена од 338 коња,70 волова и 35 воловских кола.Од опреме сви обвезници су добили пушку берданку са бајонетом,шињел,капу шајкачу и нешто пионирског алата.Пуку је придодата и позицијска батерија са 1 официром,19 подофицира 82 редова,6 дебанжеових топова(спорометних),8 кара,56 волова,7 коња и 5 волујских кола.Задатак пука је био да обезбеди правац Дашчани Кладенац-Свође-Власотинце-Морава.Гранични

фронт који је овај пук имао да брани протезао се 22 километара, од карауле Кличарнице па до Ливадице.

Главни положај на коме је пук поставио одбрану је Тумба, планински масив између река Калнске-Градске, на југу и Суви кладенац-Тегошница. Највиши врх је кота 1372, купастог облика, тако да је могао да се брани са свих страна. Јужна и северна страна. Јужна и северна падина стрмо се спушта у долину поменутих река, а источна чини гребен који се од врха Тумбе постепено спушта на коту 1224 Сулин гроб (Бројина чука), Мали Самар и Велики Самар, кота 1189, Дашчани кладенац кота 1198. Источна падина Тумбе обрасла је густом шумом.

Главна одбрамбена линија простирала се од коте 1103, па на коту 1118-кота 956 (други део)-реке Тегошнице, која је за снагу овог пука била сувише велика.

Предњи истакнути положаји од Тумбе, које су поселе трупе овога пука у правцу Дашчаног Кладенца су биле: Велики Самар, кота 1189 и Дашчани кладенац кота 1198; североисточно: Чука, кота 1315 и Црни врх, кота 1401, у вези са трупама Лужничког одреда на Таламбасу; југу: Кличарница, са које је требало ухватити везу са Шумадиском дивизијом II позива на Власини.

Комуникације: из Бугарске од Трна, долином Јерме, води колски пут преко Дашчанског Кладенца – Страже – Сулин гроб северно од Тумбе – Свођ – у Власотинце и у долину Мораве. То је главна комуникација из Бугарске. Крчаници: од Големе Рудине-Преслап у долину Власине.

Од Штрби, кота 1195 – Градиште – Тумба.

Од граице: Бачев Дел-Гној-Таламбас-Љуберађа.

Прегледност је од главне одбрамбене линије била до 500 метара, потом шума све ка Дашчаном Кладенцу.

Овај шумовити терен омогућавао је непријатељу да се по паду поседнутих истакнутих положаја Дашчаног Кладенца, Великог Самара, Сулиног гроба лако и прикривено приближи главном положају (Тумби).

Истакнути положај Црни врх, кота 1401, и "Чука" није се због удаљености и беспутног терена могао потпомагати од суседних снага, па ни ватром.

ПОКРЕТ ПУКА ИЗ ПИРОТА

По наређењу Врховне команде и команданта II армије пук је се кренуо 19. маја из Пирота са маршрутом: први дан Бабушница, други Градска механа, а трећи дан Тумба.

Пук је стигао 21. маја у 16 часова на Тумбу, без 1. батаљона који је остао за осигурање пруге од бугарске границе до Пирота.

РАСПОРЕД ПУКА ПО ДОЛАСКУ НА ТУМБУ

Пук је се сместио у бивак са обезбеђењем и то: 2. и 3. батаљон на положају Тумба-Гариње, а 4. батаљон у пуковској резерви на Тумби.

3. чета 4. батаљона на положају Ланиште – Боројин вис. (Сулин гроб, кота 1224).

24. маја

Командант пука са официрима извршио је рекогносцирање положаја све до Дашчаног Кладенца. Око 13 часова стигао је и начелник штаба II армије ђенералштабни пуковник Вој. Живановић са командиром чете инжињерског батаљона II позива Врховне команде, капетаном Јеленком Михајловићем ради осматрања и утврђивања положаја Тумба.

На лицу места-положаја утврђено је како треба положај утврдити, па је по овоме командант пука издао потребна наређења.

Утврђивање положаја: Тумбе, Самара, Црног Врха и Чуке предузето је већ 25. маја сваким даном са прикупљеним алатом из села, јер га у пуку није било довољно.

Командант пука утврдио је главни положај на напред изабраној одбранбеној линији за стојећег стрелца са настрешницама.

Тако су утврђене и истакнуте тачке: Велики Самар, Црни Врх и "Чука" са препречним средствима. Није утврдио прихватни положај Шиљегарник, те на случај пада истакнутих положаја и главног Тумбе, није у позадини имао прихватних положаја. Вероватно услед немања довољно пионирског алата.

30. маја командант овог пука добио је од команданта II армије "наредбу" О. Бр. 1631, којом се на случај затварања границе наређује рапоред пука према којему 3. пешадиски пук III позива има да заузме и осигура границу од Црнотравске карауле до Ливадице (Беранска Чука) (фронт око 22 километра) на тај начин што ће једну чету да избаци на Клиначницу (северно од карауле Црне Траве), да се утврди и затвори правац који води до Преслопа и Црнотравске карауле у долину Власине, а мртвим стражама од по 1 десетине да поседне караулу Црна Трава и Преслоп и тачку Голема Рудина, кота 1481.

Једну чету истурити на "Самар", или на самој граници где буде командант пука нашао за подесније и сигурније за јачи отпор, где да се утврди и развије мртве страже од по једне десетине карауле: Барнос, кота 1191, Дашчаном Кладенцу, на ћувику према пресеци (између Дашчаног Кладенца и карауле Барнос) од једног вода, са задатком: да затвори правце које воде "Тумби" ; и један батаљон да заузме Црни Врх, кота 1401, где да одмах утврди положај за одбрану, осигура предстражама и развије мртве страже од по једног вода: на Бачји До (Бачев Дел) и Ливадици (Беринска чука). Мртве страже да одржавају везу међу собом и са трупима на суседним реонима, мртве страже нека се утврде на положајима. Ову "наредбу" командант пука одмах је доставио командантима батаљона у препису на проучавање и рекогносцирање терена.

31. маја стигао је у састав пука 1. батаљон на Тумбу. 1. јуна стигла је позициска батерија (6 топова) на Тумбу. 4. јуна управник царинарнице на Дашчаном Кладенцу извештава: "Данас у 15 час. дошао је на царинарницу један бугарски мајор, I капетан и I лекар у цивилу, задржали су се око 0.30 час. Па продужили на Црни Врх у циљу осматрања положаја. "

5. јуна командир мртве страже на Дашчаном Кладенцу резервни наредник III позива Стојан Станковић известио је командира прихватнице (3. чете 4.

батаљона) следеће: "Моји "шилбоци" приметили су кретање 2 бугарска вода код Равништа." Овај извештај редовним путем достављен је команданту пука, који га је доставио II армији.

Истога дана командант пука примио је од команданта II армије наређење О. Бр. 1701 у којему је стајало "да има изгледа, да ће Бугари извршити препад, па стога наређујем строгу и сталну приправност и да се сваки непријатељски препад сузбије". Примивши ово наређење, командант пука издао је заповести. Тако, његова заповест команданту 2. батаљона на – "Чуки", кота 1315, гласи: "Кад се смркне привуците се са батаљоном Црном Врху" и у случају напада непријатељског, први положај Црни Врх заузмите, и непријатеља одбите; а ако не буде напада, зором повуците батаљон непримећено на свој положај "Чука", једну чету заклоњену оставите позади Црнога Врха у шуми. Командант ће употребити све мере опрезности да га непријатељ ни са једне стране не изненади. Командант ће наредити, да га војници са карауле Црни Врх благовремено извештавају о кретању непријатеља, те како би могао први положај Црни Врх заузети. Бојна комора да буде позади батаљона."

"У случају напада положај заузети, бранити га непријатеља одбити и свему извештавати телефоном, а потписати биће код батерије на Тумби".

А команданту 3. батаљона: - "У случају препада непријатељског командант ће бранити свој положај. Главнину своју држаће у смакнутом поретку, те да је у случају потребе може употребити онде где треба; осигурати десни бок и позадину са по једним водом. Патроле слати једнако, да обилазе страже; једна да иде, друга да се враћа; да ухвати везу са 1. батаљоном, тако да је и пуковски штаб осигуран стражама из 1. и 3. батаљона. О свему извештавати потписаног. Ако дође до борбе хладним оружјем, енергично нападати, бранити и одбити непријатеља. Бојна комора да је позади батаљона. Потписати биће код батерије, где треба извешћа слати."

Команданту 4. батаљона да "скупи свој батаљон и у мраку се крене на положај "Велики Самар" и ту батаљон распореди за одбрану. Једу чету истуриће напред и распоредити тако, да осигура положај од карауле Дашчани Кладенац, пут за "В. Самар" и лево колико може, а да је склоњена у шуми, да буде заседа. На караули да буде једна десетина са финансијским стражарима. Ако противник нападне дочекати га ватром и бајонетом. Истакнута чета да развије непријатеља благовремено и задржи га све дотле, док командант не нареди да одступи, а одступиће на "В. Самар" и доћиће у састав батаљона. "В. Самар" се не сме напустити без одобрења потписаног. Бојну комору повести са собом, где ће стално на том положају остати. Ако ноћас непријатељ не нападне, командант ће заузети положај за одбрану и утврдити га. О свему слати извештаје по ордонасу. Опреза мора бити целе ноћи. Батаљон осигурати са свију страна да га непријатељ не изненади. Командири чета и водници да имају војнике у рукама. Ако ноћас не буде ништа, сутра ће се упутити један вод на ћувик, за који му је усмено казано. Постарати се, да се чете не виде. Потписати биће код батерије".

Команданту 1. батаљона издата је заповест: "Пошто 4. батаљон одлази на "В. Самар", то ћете његов досадњи положај заузети ви са једном четом и осигураћете положај 4. батаљона, а остале две чете служиће као пуковска резерва,

постројене више њихових колиба. Осигурати пут који води од Дашчаног Кладенца ка "Тумби". Пуковски штаб, бојна комора позади батаљона".

"На случај препада, чета за осигурање положаја браниће утврђење с тим, да рано батаљон буде осигуран тако, да га ништа ноћу ни дању не изненади. Војницима објаснити, да ако се дође до борбе да се не плаше, већ да се јуначки бране и нападају".

"Пошто је командант г. Рељић болестан, то ће га у дужности команданта батаљона заступати капетан I класе г. Сава Лазивић ађутант пука. Потписати биће код батерије где му извешћа слати".

Командиру 2. позициске батерије, да заузме за батерију спремљени положај и да буде готов за отварање ватре. Заштита батерије биће 1. батаљон са 2 чете, које ће заузети пешадиске ровове испред батерије. О нејасном питати".

Командир 4. чете резервног инжењерског батаљона II позива се "са четом служиће као заштита батериска, а остаће у биваку увек спремна да изађе код батерије и у случају напада на батерију исту јуначки борити. Једну десетину одредиће код своје коморе. Знаке распознавања примиће од пуковског дежурног официра".

Командиру 2. чете 3. батаљона издата је заповест "да буде стално на опрези, да га непријатељ не изненади. Да се осигура патролама са бугарске границе, а ако буде нападнут да се јуначки брани и не одступи. Муницију држаће при руци. Све што за потребно нађе, учиниће да се осигура. О свему слати извештај потписатом код батерије".

Ађутату и командиру коморе "да дужност ађутанта врши наредник-писар Алекса Антић, који ће бити са потписатим. Писари биће у канцеларијама спремни. Поручник Алекса Матејић биће целе ноћи дежурни код телефона, те како би сва извешћа и наредбе уредио и брзо примао и слао, додаје му се и наредник Никола Ристић. Пуковски свештеник и трупни лекар у случају напада биће код потписатог (команданта пука), а кад буду рањеници, онда лекар код превијалишта. Комесари и наредник коморе биће код коморе спреман сваког часа за кретање коморе. Благајна пуковска натовариће се на кола (у случају потребе) и са њом биће наредник Најдан Ранчић са ордонансима датим му на службу. Стражу код амбуланте одредиће командир логорске страже, код пуковског штаба још одмах. Потписати биће код батерије. Ову наредбу саопштити свима коме треба".

Сем ове издате заповести, командант пука скренуо је личну пажњу на одржавање духа и дисциплине како за време затишја, тако и борбе као и на задобијање својих потчињених, имајући у виду, да су то ствари људи и да они разумеју свој позив и дужности.

Ради појачавања ватре како у напду тако и у одбрани образована су у пуку по четама бомбашка одељења, обука је извођена под руковођењем инжењера потпоручника Живана Ђорђевића.

Радови на утврђивању положаја продужавани су све до 23. јуна – до дана напада непријатељског.

23. јуни

НАПАД БУГАРА НА ЦРНИ ВРХ И ВЕЛИКИ САМАР

У 4.45 часова две бугарске чете напале су на прихватницу 4. батаљона 3. пешадиског пука III позива код Царинарнице-Дашчани Кладенац. Стражарећа одељења повукла су се под борбом својим мртвим стражама. Командант пука извештен о овом нападу, наредио је команданту 4. батаљона да заузме подесни положај на Вел. Самару, па ма он био преко границе са стране бугарске, да га утврди, и да непријатељски напад одбије.

Око 7.30 час. Против напада непријатељске надмоћне снаге развила се потпорница (4. батаљон) на положају Велики Самар. Непријатељ је тежио да у нападу обухвати обадве дубодолине В. Самара. Овај напад непријатељ је изводио са 2 батаљона и бродском батеријом.

У времену док се 4. батаљон борио на правцу према Дашчаном Кладенцу, непријатељ је око 7.18 час. Напао и на 2. батаљон овога пука са десног и левог крила, као и на мртву стражу 4. батаљона на Бачијем Долу, али је овај непријатељски напад не само заустављен, већ и непријатељ одбачен за 1500 метара од Црног Врха. 2. батаљон је успео да поседне Црни Врх.

Напад непријатељски на 4. батаљон овога пука са уведеним појачањима и јаком алтирелском ватром успео је у 11 час. Да потисне овај батаљон са "В. Самара" иако је овај батаљон потпомаган ватром позициске батерије са "Тумбе". Овај батаљон повукао се у приличном реду на положај "Тумба", праћен јаком непријатељском артилерском ватром. На "Тумби" је извршено поседање главног положаја са истуреном једном четом на Боројину Чуку (Сулин гроб).

Командант овога пука почасни мајор Јован Цветковић известио је о овој борби команданта II армије овако:

"Непријатељ ме напао са два пешадиска пука, две брзометне батерије, и митраљеским одељењем. 4. батаљон са "Самара" одступио је на положај "Тумба" непријатељ је одбивен са Црног Врха и код тога батаљона више нема борбе но у случају борбе, помоћ му се не може послати услед даљине, молим за хитну помоћ, јер сумњам да могу одбрани "Тумбу" са 3 батаљона."

Командант армије примивши предњи извештај, наредио је команданту 3. пука ово: " положај "Тумба" не смете напустити јер је неосвојив, ако се јуначки брани; помоћ и када би вам се послала, не би на време стигла, а не може се ни послати. Тек ако пук пропадне, онда се пук може заузети. Ви сте имали времена и седства, да положај за одбрану спремите . Уложите сву снагу да положај одржите па ма изгинула сва команда, ни у ком сличају не малакшите, мислите на то, да и ви имате снаге, а не само непријатељ. Предузете су мере да вам се појачање пошаље последња одбрана.

Командант армије, увиђајући тешку ситуацију одреда на Тумби, наредио је команданту Моравске дивизиске области, да што пре упути одреду на "Тумби", обвезнике последње одбране из околних села , јер је то једино био у могућности, а Врховну команду извештавајући о стању на "Тумби" и Дашчаном Кладенцу моли, да се упути нешто трупа за појачање овог одреда.

Командант 4. батаљона известио је команданта о току борбе следеће: "Непријатељ се по заузећу "Великог Самара" утврђује на њему, на "Самар" је извео артилерију и избацио нека одељења ка "Тумби"

Борба је завршена око 18.30 часова тако, да је 4. батаљон напустио "Велики Самар" и одступио у приличном редуна Тумбу. 2. батаљон одбио је непријатељски напад и задржао се на положају Црни Врх.

Губици овога дана: погинуо капетан II класе Никола Станковић и 15 војника; рањено 28 војника.

24. јуни

НАПАД БУГАРА НА "ТУМБУ" И ЦРНИ ВРХ – УСПЕШНА ОДБРАНА 3. ПЕШАДИСКОГ ПУКА III ПОЗИВА

Распоред одреда пре напада непријатељског био је 24. јуна овакав:

1. батаљон посео је ровове на левом отсеку; 3. батаљон у десно. На центру биле су две чете 1. и 3. батаљона као резерве батаљонске, а у пуковској резерви на "Тумби" био је 4. батаљон. 3 топа 2. пасициске батерије била су на центру, а 3 на десном крилу. 2. чета 3. батаљона, која је била на Клинчарници, услед напада много јачег противника, одступила је у малом нeredу и до издавања усмене заповести за борбу овога дана, командант није знао где је ова чета.

2. батаљон на Црном Врху .

Сем усмене заповести за поседање положаја, командант је наредио да се "храна и вода још 23. јуна у вече спреми разда за 24. војницима, пошто нико сутра не сме изаћи из рова; да муниција буде у непосредној близини на згодном месту, те како би се војници брзо снабдели истом; да ни један војник не сме узалудно трошити муницију, него само онда, када рачуна на сигуран погодак; да бомбашка одељења буду спремна и да на прву заповест својих командира исте пале, а пали ће их кад се непријатељ приближи рововима на 50-100 корака, и да поседнуте положаје војници бране до последњег, предочивши им сву опасност, ако ове положаје узме противник."

ТОК БОРБЕ

Командант овога пука овако је у својој релацији изнео: " Борба је отпочела са противничке стране на положај Тумба артилерском ватром у 4.30 час. изјутра, а пешадиском на левом нашем крилу у 5 час., са два брзометним батеријама, једним пуком (46) пешадије и са митраљеским одељењем, а на положај Црни Врх у 4 часа изјутра са брзометном брдском батеријом са Бачијег Дола и са једним полупуком пешадије.

Према мом издатом наређењу почела је одмах и са наше стране артилетска ватра, а чим се појавила пешадиска непријатељска ватра на левом нашем крилу, отпочела је наша пешадиска ватра.

Друга половина противничког пука, који је оперисао на Црни Врх, била је у резерви.

Непријатељ се кренуо у водним и четним колонама у 3 правца са "Самара",
и то:

- 1) долином реке Калнске;
- 2) долином реке Црвено Јабучке и
- 3) правцем Ланиште – Тумба

При развијању непријатељ се крио по шумама и обилазио брегове све до Ланишта – Калне и Црвене Јабучке, одакле се почело развијати у стрелачи строј и нагло је почео нападати.

Наше су трупе остале прикривене у рововима чекајући противника да се приближи на згодном одстојању, те да погодци буду што сигурнији. За све ово време и наша и противничка артилерија водиле су јаку артилерску борбу.

Противник је напао и 2. батаљон на положају Црни Врх од цела Звонцета, а затим са Бачијег Дола, за ово време надирања непријатељског, 2. батаљон био је у опкопима прикривен и ћутао је до домашајне зоне оружја за дејство, када је отпочео "сипати ватром".

У току развијања борбе противник је нагло почео бројно много јачи да напада на свим правцима уз припомоћ 3 брзометне батерије и 2 митраљеска одељења на левом и на десном нашем крилу.

Врло јаки удари противнички усресређени су били на левом и десном нашем крилу. Како је 3. батаљон био ослабљен са једном четом, која је била на Клиначарници, то сам одмах из пуковске резерве из 4. батаљона послао 1 чету команданту 3. батаљона као потпору. Ово је било око 15 часова. После јаке и упорне борбе на крилима непријатељ је одбачен у правцу центра, где се развила јака и очајна борба, где се непријатељ приближио нашим рововима на 50-100 корака. Чим су ово командири чета приметили, одмах су наредили да се врши употреба бомби у таквим приликама. Бомбе су имале јаког дејства и противника уништавајући га. Ово се десило око 16 час.

За све ово време наша је артилерија – 2. позициска батерија одлично дејствовала, а и непријатељска је "спирала" паклену ватру, но на крају крајева није могла одолети нашој артилерској ватри и ако је командир батерије г. Дреновац евакуисан као рањен, ипак је избор мој за заступника командира батерије био правилан, те је батерија одлично дејствовала под командом поднаредника Милана Станића, а не под командом поднаредника Томе Петровића, како сам то у извештају свом Пов. Бр. 107 јавио, коме сам придодео 5-6 пешака, који су служили у артилерији, за брзо доношење артилерске муниције.

Борба се свршила око 12 час. Свршила је се тако, да је непријатељ са подножја положаја "Тумба" нагло у нереду одступио и задржао се на В. Самару, оставивши приличан број рањених, које је преко ноћи прикупио, мртве сахранио, анеке ненађене лешеве и оставио, а рањенике је одмах евакуисао.

2 батаљон повереног ми пука, праћен јаком бочном артиљеријском ватром са две стране, као и јаком бочном пешадијском ватром, немогући издржати повукао се са Црног Врха у одличном реду на раније утврђени положај "Чука" и ту се распоредио и спремио да напад непријатељски одбије. С

времена на време овај батаљон помаган је нашом артиљеријом, колико је то било могуће.

У овим операцијама на српској страни је рањен капетан II класе Велисав Дреновац, командир 2.позицијске батерије. Погинуло је 10 војника, рањено и контузовано 64 и нестало 2 војника. Губици непријатеља су били вишеструко већи и процењене су на око 300 мртвих и 600 рањених војника.

*Споменик на Тумби
подигнут 1931 године*

ЗАКЉУЧАК

У жестоких сукобима на Тумби и Таламбасу, српске трупе (трећи пешадијски пук III позива ојачан снагама последње одбране састављеном од становника Калне и околних села) успешно су зауставиле напад бугарске Треће и делове Прве армије према Пироту и Нишу и тиме створиле време и простор главним српским снагама у Македонији да потуку бугарску Четврту армију и реше одлучујућу (Брегалничку битку) Другог балканског рата у корист српске војске.

Литература

Ратник, месечни војни лист, свеска VII, Београд јули 1935. год. стр. 43-58

Др Саво Скоко, Други балкански рат (књ. 2), Београд 1975. год.

Др Саво Скоко-др Петар Опачић-Војвода Степа у ратовима Србије, Београд 1981. год.

Тумба, Симбол слободе и непокора, Црна Трава 2001. год.

Хранислав Ракић, Подручје Тумбе у борбама другог балканског рата, Власотиначки зборник 2, стр. 81-88, Власотинце 2006. год.